

Belgisch-Limburg, 150 jaar na het verdrag van Londen *Van Luik naar Vlaanderen*

Lode WILS

150 jaar geleden, op 19 april 1839, ondertekenden België en Nederland in Londen het verdrag dat hun scheiding regelde. Die regeling was hun opgelegd door de grote mogendheden, namelijk Oostenrijk, Frankrijk, Groot-Brittannië, Pruisen en Rusland. België had die regeling al aanvaard in een verdrag met die mogendheden op 15 november 1831, Nederland sloot dat tweede verdrag pas op deze zelfde 19 april 1839¹.

Op 11 juni daaropvolgend werd het Belgisch-Nederlands verdrag uitgevoerd, zodat de oostelijke helft van Luxemburg en de oostelijke helft van Limburg, zeer tegen de wil van hun bewoners, van België werden afgescheiden. Aan het slot van het verdrag lezen we: „Als gevolg van de voorgaande bepalingen zal er vrede en vriendschap heersen tussen Zijne Majesteit de koning der Belgen enerzijds en Zijne Majesteit de koning der Nederlanden, groothertog van Luxemburg anderzijds, tussen hun erfgenamen en opvolgers, hun staten en hun onderdanen”. Het is zeker passend om die 150 jaar vrede tussen België en Nederland te gedenken, en ook de halve eeuw hechte vriendschap die is gegroeid sinds de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. Toen bracht namelijk de gezamenlijke vrees voor de nazi-bedreiging beide landen samen, zodat ze weldra het Benelux-verdrag sloten. Tevoren deden hun betrekkingen eerder denken aan die tussen Oost- en West-Duitsland.

In zekere zin kunnen we zeggen dat Belgisch-Limburg 150 jaar bestaat. Maar we moeten er wel aan toevoegen dat de afscheiding van het huidige Nederlands-Limburg eigenlijk betekende het herstel van het graafschap Loon dat uit de Middeleeuwen stamt.

Dat graafschap Loon of Borgloon was al ontstaan in de eerste helft van de elfde eeuw. De oudste bewaarde tekst waarin het vermeld wordt, dateert van 1031, dus van 958 jaar geleden. De graven van Borgloon breidden hun domein snel uit naar het noorden, zodat het weldra ongeveer heel de huidige provincie omvatte, met als belangrijkste uitzonderingen de steden Tongeren en Sint-Truiden.

In tegenstelling tot de hertogen van Brabant, de graven van Henegouwen en anderen konden de graven van Borgloon zich niet losmaken van hun feodale

* Toespraak op een academische herdenkingszitting te Tessenderlo op 28 april 1989.

1. M. VAN DEN WIJNGAERT en E. PANNEELS, *Het Verdrag van Londen (19 april 1839)*, Brussel 1979.

ondergeschiktheid aan de prins-bisschoppen van Luik. Dat had als gevolg dat in 1361, toen er geen directe troonopvolger beschikbaar was bij het overlijden van graaf Diederik van Heinsberg, het prinsdom Luik overging tot de inlijving van Loon, iets wat vijf jaar later niet meer betwist werd. Tongeren en Sint-Truiden, die vanouds tot het kerndomein van het prinsbisdom behoorden, stonden elk één van hun twee zetels in het Tribunaal van de XXII af ten voordele van Borgloon en Hasselt. De XXII waren vier kanunniken, vier edellieden en veertien afgevaardigden van de steden, die toezicht hielden op het bestuur van het prinsbisdom. Ook in het Luikse Statencollege werden afgevaardigden van de ridderschap en de steden van Loon opgenomen, terwijl het kapittel ook de Loonse geestelijkheid vertegenwoordigde. Hoewel er formeel geen eigen Loonse Staten meer bestonden, vergaderden de Loonse vertegenwoordigers in het Luikse Statencollege toch ook afzonderlijk, wat wijst op een voortbestaan van hun samenhang. Binnen het Luikse leger bleven de Loonse strijdkrachten eveneens afzonderlijk georganiseerd².

Pas meer dan vierhonderd jaar na 1361 kwam er een grondige verandering in de territoriale toestand, als een onderdeel van de afschaffing van het Ancien Régime. De Franse Revolutie vormde de eeuwenoude vorstendommen om tot moderne administratieve eenheden. Voor het eerst werd daarbij rekening gehouden met de taal, die in vroegere eeuwen nauwelijks een rol had gespeeld in de natievorming. Het prinsbisdom Luik werd in 1795 gesplitst volgens de taalgrens; zijn Nederlandssprekend noordelijke deel vormde het departement van de Nedermaas, samen met de enclaves en met een groot aantal versnipperde gebiedjes ten oosten van de Maas, die hadden behoord bij de Noordelijke of de Zuidelijke Nederlanden, bij Pruisen of de Palts, plus een reeks onafhankelijke heerlijkheden.

Na de Franse tijd zouden in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden de nieuwe departementen bewaard blijven, alleen kregen ze zoveel mogelijk de namen van de oude vorstendommen uit het Ancien Régime. Zo gaf koning Willem I aan het departement van de Nedermaas de naam van het vroegere hertogdom Limburg, hoewel het daarvan maar weinige gemeenten omvatte, daar het overgrote deel ervan was opgenomen in het departement van de Ourthe, dat nu provincie Luik werd genoemd.

De Franse Revolutie was slechts een onderdeel, maar wel een heel belangrijk onderdeel, van de volledige omvorming van de feodaal-federale standenmaatschappij van het Ancien Régime in moderne naties. Die omvorming gebeurde in heel West-Europa tussen 1780 en 1850 onder invloed van de industriële revolutie en van de heersende vrijheids- en gelijkheidsgedachten. Een nieuwe klasse, de derde stand, stelde zich tegenover de absolutistische vorsten en de

2. J. BAERTEN, *Het graafschap Loon (11de-14de eeuw)*, Assen 1969. W.J. ALBERTS, *Geschiedenis van de beide Limburgen*, 2 dln, Assen 1974.

oude heersende klasse. Ze riep zich uit tot vertegenwoordiger van heel de natie die uit gelijke en vrije staatsburgers zou bestaan, verenigd in een unitaire staat. Het moderne nationale bewustzijn stelde op dit politiek-sociale bewustzijn van de burgerij³. België, met inbegrip van Limburg, kende in deze scharnierperiode een snellere economische en politieke ontwikkeling dan Nederland, dat tot 1848 een autoritair en aristocratisch regime bewaarde. De revolutie van 1830 voltooide in België de moderne natievorming op democratische grondslag onder de leiding van de burgerij. Ze veroorzaakte, zoals gezegd, een ingrijpen van de grote mogendheden, die na de Tiendaagse Veldtocht van augustus 1831 het gebied van het vroegere prinsbisdom Luik en zijn enclaves aan België toevoegden, maar de andere gebieden die bij het departement van de Nedermaas waren gevoegd, en ook Maastricht, dat gedeeld bezit was geweest, aan Willem I, „hetzij als groothertog van Luxemburg, hetzij om met Holland te worden verenigd”, zoals het geformuleerd werd in de verdragen van Londen. De Belgische provincie Limburg was dus vanaf 22 juni 1839 het Nederlandssprekende deel van het vroegere prinsbisdom Luik, of anders uitgedrukt, was opnieuw het vroegere graafschap Loon plus Tongeren en Sint-Truiden. Zo ligt Tessenderlo nu nog in een Limburgse uitsprong in Brabants-Antwerpen gebied, omdat het al in de Middeleeuwen een uitsprong vormde van het graafschap Loon in het hertogdom Brabant. Na al die eeuwen is de grens nog onveranderd. Geen wonder dat de Limburgers tot vandaag de dag een duidelijke entiteit zijn blijven vormen binnen België: omdat hun eigenheid al bijna duizend jaar oud is.

Het Koninkrijk België heeft krachtig de ontwikkeling van Limburg ter hand genomen. De aanleg van een kanalennet diende niet alleen het verkeer, maar vergemakkelijkte de ontginning van heide en moerassen, die werden herschapen in bouwland of, waar de kwaliteit van de grond dat niet toeliet, in naaldbossen. In het midden van de 19de eeuw volgde een net van spoorwegen, dat naar het einde toe zou worden aangevuld met buurtspoorwegen. Toch bleef Limburg wegens zijn grotendeels arme bodem even lang een weinig ontwikkelde en dun bevolkte streek. Het aantal inwoners groeide aan van 185.913 in 1846 tot 240.796 in 1900, maar in het geheel van België betekende dat een achteruitgang van 4,29 % naar 3,60 %. Het gebrek aan bestaansmogelijkheden drukte immers het geboortecijfer en stimuleerde de uitwijking naar andere provincies. Juist uit de ontwikkelde bovenlaag, met inbegrip van de vele intellectuelen die uit Nederlands-Limburg overkwamen gedurende heel de eeuw, vertrokken velen naar het centrum van het land of naar Luik. Denken we aan de literatoren Theodoor Weustenraedt, André Van Hasselt, Johan Michiel Dautzenberg en Pieter Ecrevisse, aan een politicus als de socialist Camille Huysmans, die een eersterangsrol speelde in de nationale politiek en in de Tweede Internationale Arbeidersvereniging.

3. M. HROCH, *Social Preconditions of National Revival in Europe*, Cambridge 1985. Voor België: L. WILS, *Van de Belgische naar de Vlaamse natie*, in *Kultuurleven*, 1987, 222-240.

Vanaf het begin van de 20ste eeuw is de tendens van relatieve demografische achteruitgang omgeslagen en in 1987 vormden de 734.382 Limburgers 7,44 % van de Belgische bevolking. Dit was een gevolg van een tragere daling van het geboortecijfer dan in het land als geheel, maar vooral ook van een industrialisatie die zou zorgen voor werk in eigen streek en voor een vermindering van de uitwijking naar andere provincies.

Vanaf het einde van de 19de eeuw werden non-ferro- en chemische bedrijven gevestigd aan de rand van de provincie: Overpelt, Lommel, Tessenderlo, Kwaadmechelen. Dat waren voor een stuk bedrijven die men elders graag kwijt wilde om milieuredenen. Tussen de twee Wereldoorlogen werd door het in productie komen van zeven mijnzetels het aanzien van het centrum van de provincie gewijzigd en werden buitenlandse werknemers aangetrokken, zonder dat er een einde gemaakt werd aan het Limburgse vertrekoverschot in de binnenlandse migratie. Het Limburgse provinciebestuur heeft in deze periode krachtig de ontwikkeling bevorderd, economisch maar ook sociaal en cultureel. Zo door het in eigen hand nemen en versneld doorvoeren van de electrificatie onder impuls van bestendig gedeputeerde K. Gielen⁴, door het stimuleren van het technisch onderwijs enz. Vernederlandsing en democratisering van het sociaal-culturele en politieke leven werden doorgevoerd door de toen overheersende vlaamsgezinde christen-democraten, waarvan Mgr. Pieter Jan Broekx het boegbeeld was. Terwijl de Limburgse minister van Openbare Werken Jules Van Caenegem een motor was voor de verwezenlijking van het Albert-kanaal.

Een derde opvallende golf van industrialisatie vond plaats vanaf het einde van de jaren vijftig, gestimuleerd door de streek-economische politiek van de regering en gespreid over de hele provincie, met name langs de as van het Albert-kanaal en de Boudewijnautosnelweg. Niet alleen werd de versnelde afvloeiing uit de landbouw — die einde 1947 nog 21,3 % van de actieve woonbevolking had tewerkgesteld — opgevangen evenals de afvloeiing uit de mijnen, maar tegelijk werd eindelijk de eenzijdige binnenlandse emigratie gestopt. Een grote invloed ging uit van de economische school van Leuven vanwaar de Limburgse kanunnik Professor Karel Pinxten het streek-economisch denken uitdroeg.

Een groeiend aandeel van de tewerkstelling ging na de Tweede Wereldoorlog naar de diensten, naar de culturele sector met o.a. de oprichting van het Limburgs Universitair Centrum in 1971, en naar het toerisme. Voor Limburg met zijn 34.000 ha. bos liggen daar belangrijke toekomstmogelijkheden. Die zullen ongetwijfeld worden aangegrepen door een dynamisch provinciebestuur, dat in het verleden al een belangrijke rol heeft gespeeld in de ontplooiing van het gewest, o.a. via de Limburgse Economische Raad na de Tweede Wereldoorlog, en ook door een actieve culturele politiek waartoe wijlen gouverneur Louis Roppe zoveel heeft bijgedragen.

4. J. BROUWERS, *Een evolutieschets van de electrificatie in Limburg (1900-1946)*, lic.-verh. Leuven, 1984.

Bij een overzicht van de Limburgse ontwikkeling tijdens de jongste tweehonderd jaar valt het op hoezeer de nauwe band met Luik is blijven doorwerken na 1795 en na 1830: kerkelijk via het bisdom, juridisch door het Hof van Beroep, intellectueel door de Universiteit, economisch door de expansie van Luik in de industriële revolutie. En zelfs politiek: nog rond 1900 zou het socialisme vanuit Luik in Limburg binnendringen, met Tongeren als enig belangrijk steunpunt⁵.

Pas in de 19ste-20ste eeuw is de taal in Europa een sterke verbindende kracht geworden. In Nederland heeft dat de geleidelijke integratie van Oost-Limburg bevorderd. In België heeft het een heroriëntering veroorzaakt van Limburg naar het Vlaamse land in de plaats van naar Luik. Een beslissende rol werd daarin gespeeld door de talrijke Vlaams-katholieke sociaal-culturele organisaties die tijdens de jongste honderd jaar allerlei beroepsgroepen, mannen en vrouwen, jongens en meisjes gingen verenigen. De eerste was de Boerenbond die, door toedoen van de latere minister Joris Helleputte, van bij zijn stichting in 1890 stevig werd ingeplant in Limburg. Vooral in de tussenoorlogse periode werd een dicht net van stands- en jeugdverenigingen uitgebouwd dat Limburg in een Vlaams kader bracht. Tegelijk deed de vernederlandsing van het hoger onderwijs de Limburgse aanwezigheid in de Luikse universiteit dalen. De verspreiding van Luikse dagbladen liep terug en een eigen provinciaal dagblad ontstond.

Sinds in 1961 de regering Lefèvre-Spaak op haar programma nam de instellingen van het land aan te passen aan zijn taalkundige tweeledigheid, kwam de evolutie in een versnelling. In 1962-1963 werden de provinciegrenzen aangepast aan de taalgrens, als een correctie van enkele onnauwkeurigheden in de indeling van 1795. In 1967 werd het bisdom Hasselt opgericht, in hetzelfde jaar werd het gerechtelijk wetboek uitgevaardigd dat Limburg losmaakte van het Hof van Beroep van Luik en zijn advocaten dwong om voortaan naar Antwerpen te gaan. Tijdens de volgende jaren werden de politieke partijen gesplitst langsheen de taalgrens en werd de feitelijke federalisering geleidelijk doorgevoerd op tal van terreinen. De economische aantrekkingskracht van Luik doet zich vooral in het zuiden van de provincie nog duidelijk voelen, al is ze afgenomen. Toch is de heroriëntering van Limburg naar het Vlaamse land onmiskenbaar, en die zal door de jongste staatshervorming nog worden versterkt.

Graaf de Grunnelaan 14
3030 Heverlee

5. W. MASSIN, *De opkomst van het socialisme in Limburg 1890-1914*, z.p. 1975.